

V. Sociaaleconomische geschiedenis - Histoire socio-économique

OLIVIER BOEHME

De welvaart & trots van naties. Een geschiedenis van het economisch nationalisme

Antwerpen, De Bezige Bij, 236 p.

Olivier Boehme publiceerde eerder het imposante *Greep naar de markt. De sociaal-economische agenda van de Vlaamse Beweging en haar ideologische versplintering tijdens het interbellum* (Leuven, 2008), waarin hij de Vlaamse Beweging vanuit een sociaal-economische invalshoek analyseerde. Het boek verdiende een betere uitgave en receptie, waarbij het eerste wellicht een rol heeft gespeeld bij het tweede. Lannoo Campus bewees de auteur geen dienst met de integrale uitgave van diens proefschrift tot een vuistdik boek van bijna 1.000 pagina's. Het heeft vele recensenten wellicht de adem benomen. Enige *Beschränkung* in de uitgave had het meesterschap van de auteur beslist beter in de verf gezet. Want *Greep naar de markt* is een essentieel boek om de geschiedenis van de Vlaamse Beweging en ook het hedendaagse België te begrijpen.

De auteur heeft zijn les geleerd. Het boek dat voorligt telt een goeie tweehonderd pagina's terwijl het een veel ruimer opzet heeft dan Boehme's *magnum opus*. Het is bovendien in een vlotte journalistieke stijl geschreven. De soms taaie materie wordt zeer leesbaar gepresenteerd door de vele voorbeelden. Die komen uit alle windstreken

en uit zeer uiteenlopende contexten, hoewel de ontwikkeling van het nationalisme in Vlaanderen/België toch nog prominent aanwezig is. Een van de vijf hoofdstukken is er zelfs integraal aan gewijd. De auteur recycleert er inzichten uit *Greep naar de markt* en andere publicaties van zijn hand¹³.

Het boek begint en eindigt met de financiële crisis in Griekenland die voor de auteur een schoolvoorbeeld is van de blinde vlek in het neoliberale dogma, namelijk het belang van het nationale. Doordat de Europese Unie geen natie is, is het allerminst een evidentie dat de andere eurolanden opdraaien voor de Griekse schuldenberg. Dat dit toch gebeurde en voorlopig nog gebeurt – de auteur kon in 2013 niet vermoeden dat een Grexit zich twee jaar later op een haar na voltrok – komt omdat de Europese natievorming primeert : “De reden waarom tegen de onderbouwde argumentatie van economen, de afkeer van een deel van het grote publiek en de ernstige reserves van een deel van de politieke klasse in toch reddingsboei na reddingsboei wordt uitgegooid naar het kleine, arme land aan de rand van Europa is van politieke aard. De voorvechters van de Europese droom vrezen dat die uiteindelijk aan diggelen wordt geslagen als voor het eerst in de geschiedenis een lid afvalt. Dat begin van het einde willen ze afwenden” (p. 210).

Dat die Europese nationalisten bereid zijn daarvoor een prijs te betalen, verwondert de auteur niet. Het is een van de lessen die hij trekt uit zijn wandeling door de geschiedenis van het economisch nationalisme. De natio-

13. OLIVIER BOEHME, *Revolutie van rechts en intellectuelen in Vlaanderen tijdens het interbellum : ideeënhistorische bijdragen*, Leuven/Leusden, Acco, 1999; WALTER PLUYM & OLIVIER BOEHME, *De Nationale Bank van België, Boekdeel 3. Van de 'golden sixties' tot de val van Bretton Woods*, Brussel, 2005.

nale idee primeert op het economisch gewin. Natievorming heeft zijn prijs en nationalisten zijn graag bereid die te betalen.

Voor de auteur is economisch nationalisme een nationalisme met economische middelen. Economische nationalist zijn geen economen of leden van de samenleving die er in eerste instantie een economische agenda op nahouden (p. 22-23). Ze worden gedreven door een politiek project. Daar hamert Boehme op. Het argument loopt als rode draad doorheen het boek. In het eerst hoofdstuk (p. 27-67) onderzoekt Boehme de relatie tussen nationalisme en economie. Tussen beide bestaat een oorzakelijk verband. Nationalisme doet bepaalde economische ideeën ontstaan en zet tot concrete daden aan (p. 33). Het zijn dus nationalist die de natie voorstellen als economische belangengemeenschap. Economische nationalist spannen de economie voor hun kar (p. 63). Omdat economie een instrument is in handen van de nationalist, is economisch nationalisme niet gebonden aan één welbepaalde stroming van economisch denken en handelen. Het kan mercantilistisch en protectionistisch zijn, maar evengoed voorstander van vrijhandel (p. 62). Alles hangt af van de omstandigheden. De auteur illustreert het met voorbeelden uit de laatste eeuwen. Essentieel is dat economische nationalist mikken op de afscherming van wat ze als de 'eigen economie' beschouwen. Naar buiten, ten opzichte van andere naties, maar ook eventueel naar binnen tegenover andere naties in eenzelfde staat (p. 67).

In het tweede hoofdstuk (p. 69-106) overloopt de auteur de belangrijkste denkers van het economisch nationalisme. Hij beschouwt

de Duitse Amerikaan Friederich List als de grondlegger van de doctrine. List was een van de vele Duitse nationalist die naar Amerika uitweken, op de vlucht voor de repressie van Metternich en andere restauratieve krachten. Hij werd er beïnvloed door Amerikaanse denkers die argumenteerden dat de Amerikaanse economie niets te winnen had met de liberale ideeën van Adam Smith omdat die alleen maar voordeel opleverde voor de sterkste speler, namelijk Groot-Brittannië, de toenmalige wereldfabrikant. Maar hij zag het mercantilisme waartegen Smith zich had afgezet in zijn *Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* ook niet als de oplossing. Permanente handelsbarrières remmen immers de internationale handel af terwijl die in de ogen van List noodzakelijk is als basis van een globale civilisatie. Zo'n wereldbeschaving kan echter slechts stapsgewijs tot stand komen. Eerst moeten er sterke nationale economieën kunnen ontstaan die List als een essentieel aspect van naties zag. List inspireerde generaties *National-ökonom* die het nationalisme economisch uitdiepten en het voorzagen van een bijkomende ideologische uitrusting doordat ze de natie nu ook economisch verbeeldden.

Zoals in zijn eerdere geschriften is Boehme overtuigd van het belang van ideeën in de geschiedenis, maar hij nuanceert: "Producten van ideeën brengen zelden op eigen kracht historische evoluties op gang, ze leveren veeleer een tijd die daarvoor klaar is het passend verhaal. Ze systematiseren en werken uit wat al leeft, ze tekenen een landkaart waarmee anderen de reis die ze al lang gepland hadden, kunnen aanvatten" (p. 101). Ideeën kunnen op zichzelf geen evolutie op gang brengen, maar tegelijk zijn ze er noodzakelijk voor.

In het derde hoofdstuk (p. 107-138) onder de titel 'anti-economie' toont de auteur aan dat economisch nationalisme vaak ingaat tegen de objectieve economische belangen van de betrokken naties. Hij geeft uiteenlopende voorbeelden. De staten die ontstonden uit het Habsburgse Rijk vernietigden met protectionisme en tolmuren de stromen van goederen en diensten die hun welvaart brachten. Zo dachten ze de nationale zelfstandigheid van het 'parasitaire Wenen' te consacreran. Juan Perron nationaliseerde de Britse treinmaatschappijen in Argentinië zonder dat dit enig economisch voordeel opleverde. Vele Afrikaanse ex-kolonies deden het hem na. Antonio Salazar betreurde dat in de Portugese kolonie Angola olie werd gevonden omdat dat een bedreiging vormde voor de Portugese soberheid die het land stabiliteit verleende. De nationalist is niet zozeer geïnteresseerd in het concrete leven van het individu, zo besluit Boehme, wel in de 'ziel van de natie' (p. 138). Maar dat neemt niet weg dat nationalistn toch meestal willen doen geloven dat de nationale zaak wel degelijk het materiële belang van eenieder dient. Daarover handelt het vierde hoofdstuk (p. 139-160).

In dat vierde hoofdstuk snijdt Boehme de problematiek van de gemengde economie aan. Een systeem waarin de staat actief ingrijpt in de economie om de belangen van zijn burgers te verdedigen. John Maynard Keynes maakte aannemelijk dat in tijden van economische crisis de staat geld in de economie moet pompen om de tewerkstelling aan te zwengelen. Dat lukt best in een gesloten economisch systeem, aldus Keynes. Hij werd dan ook door zijn tegenstanders als

een economisch nationalist versleten. Het keynesianisme wakkerde het idee van sociale burgerrechten aan : het recht op economische welvaart en sociale zekerheid en de plicht van de staat om daar op toe te zien. Zo bleken nationaal en sociaal bewustzijn niet onverzoenbaar. Dat de welvaartsstaat het probleem van inclusie en exclusie scherp stelt, blijkt wel uit de huidige vluchtelingencrisis. De mening dat wie niet heeft bijgedragen tot de sociale welvaart er ook geen deel kan van uitmaken is niet van de lucht. Volgens Boehme heeft dat ook met nationale identiteit te maken. "Indien mensen voor elkaar moeten betalen, vragen ze zich nog meer dan anders af of 'die anderen' wel tot de eigen groep behoren, of ze er wel een betekenisvolle identiteit mee delen" (p. 152).

Dat dit probleem zich ook binnen één staat kan aftekenen, wordt natuurlijk door de Belgische casus aangetoond. Daarover handelt het vijfde en laatste hoofdstuk onder de titel *Economisch nationalisme in het hart van Europa* (p. 161-195). Daarin getuigt de auteur van een teleologische en finalistische visie. Hij ziet de allereerste taalwet van 1873 al als het begin van het einde van de Belgische natiestaat¹⁴. Deze wet impliceerde immers de erkenning van de maatschappelijke betekenis van het Nederlands en dat faciliteerde de opkomst van een Vlaamsgezinde voorhoede die de vernederlandsing van Vlaanderen afdwong. Zo werd België een land van twee culturen en uiteindelijk twee naties, want "[e]r is geen nationalisme voor nodig om te erkennen hoe taal met alles wat ze inhoudt de samenhangigheid in één taalgebied begunstigt en de integratie met andere taalgebieden bemoeilijkt" (p. 166). Men vraagt zich af hoe

14. Over deze problematiek zie : BRUNO DE WEVER & CHANTAL KESTELOOT, "When was the end of Belgium? Explanations from the past", in *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 2012 (4), p. 218-234.

er dan in een wereld met duizenden talen er zich slechts een tweehonderdtal staten hebben ontwikkeld. Taal en de officiële erkenning van een taal binnen een staat is geen noodzakelijke voorwaarde voor natievorming, terwijl binnen eenzelfde taalgroep toch aparte naties kunnen ontstaan. Zie de Schotten die hun onafhankelijkheid vorig jaar in een referendum op 5 % na misten.

Er spelen tal van andere factoren. Eén van die factoren is economie en daarover schrijft Boehme lezenswaardige bladzijden die de Belgische geschiedenis verhelderen. Lodewijk De Raet, de Vlaamse Friederich List (p. 174), boog zich over de Belgische economie vanuit een Vlaamse overtuiging. Ook voor De Raet primeerde de nationale agenda op de economische. De Vlaamse economie moest in Vlaamse handen komen, los van de vraag wat dat aan materiële meerwaarde opleverde. Maar andersom hoefde het opkomen voor het Vlaamse economische belang niet altijd te sporen met Vlaamsgezindheid. Het in 1926 opgerichte Vlaams Economisch Verbond groepeerde na verloop van tijd ondernemers die niet altijd Nederlandstalig waren.

Toch is het niet het groeiend economische gewicht van Vlaanderen dat geleid heeft tot de vernederlandsing van Vlaanderen. "Het is veeleer omgekeerd; die vernederlandsing heeft er vooral voor gezorgd dat de industrialisatie van Vlaanderen en de ontplooiing van de dienstensector in een metertijd overwegend Nederlandstalig milieu hebben plaatsgevonden. Zonder een doortastende taalpolitiek zou de economische opgang van Vlaanderen net tot meer verfransing van die regio hebben geleid" (p. 181). De taalwetten van de jaren 1930 waren voor de Vlaamse

natievorming dus van groter belang dan de territoriale economische expansie die de generatie van Gaston Eyskens in de gouden jaren tussen 1958 en 1973 realiseerde.

Maar waarom heeft de toegenomen culturele, politieke en economische macht de Vlaams-nationale elite niet verzoend met de Belgische natiestaat? Volgens Boehme lokte het keynesiaanse beleid van de generatie Eyskens een getouwtrek uit rond subsidies en de indrukken van benadeling aan beide zijden van de taalgrens. Bovendien zorgde de opzienbarende toename van de Vlaamse welvaart ervoor dat in Vlaanderen het gevoel begon te leven dat het Noorden betaalde voor Wallonië. En zoals de auteur al in zijn Griekse inleiding stelde, hangt de bereidheid om voor elkaar te betalen samen met een al dan niet gedeelde identiteit. Dat België desondanks overleeft, komt volgens de auteur in de eerste plaats doordat de socialistische en christelijke arbeidersbeweging er meer voor- dan nadelen in zagen. "Het is (...) de geestelijke en materiële verzuiling, van Belgische origine, die het splijtende affect van de communautaire strijd heeft geneutraliseerd. Het overleven van België hangt om dezelfde reden samen met sub-regionale, lokale, sectorale en andere tegenstellingen, die de opdeling van het land langs één grote culturele breuklijn hebben tegengewerkt. Daardoor is het nationalistische opzet om sociale, economische en andere belangen te doen samenvallen met één 'Vlaams belang' niet helemaal geslaagd. België is tot nog toe gered door een overmaat aan verdeeldheid" (p. 189).

Maar veel fiducia in het voortbestaan van België heeft de auteur niet. De strategie van de N-VA om de sociaal-economische agenda van het grote publiek te matchen

met een separatistische agenda, boekt succes. Dat komt omdat het N-VA-programma consistentier is dan dat van de partijen en stromingen die België willen behouden. Er is geen volwaardig Belgische georiënteerd alternatief, aldus de auteur. "Wat blijft is dat degenen die de ontbinding van België op korte tijd vrezzen, proberen tijd te kopen en voor het overige weggijken. De dynamiek van het Belgisch federalisme houdt ondertussen geen halt en plaatst Europa misschien voor een nieuw probleem" (p. 195).

Het mag duidelijk zijn dat Boehme voor zijn Belgisch hoofdstuk een brede borstel hanteert. Hij laat zich niet hinderen door empirische bewijslast. Het is hem vooral te doen om zijn inzichten over economisch nationalisme toe te passen. Dat levert alvast boeiende hypothesen op die verder onderzocht zouden moeten worden.

Bruno De Wever